

5. Свенціцький І. Початки книгодрукування на землях України: В пам'ять 350-ліття першої друкованої книжки на Україні у Львові 1573-1574 р.: із зразками друку і прикрас давньої книги України / Накладом наук. фундації Галиц. Митрополита А. Шептицького; Нац. музей у Львові. – Жовква: В печатні монастиря чина св. Василя Великого, 1924. – XXII, 85 с. – 498 зразків. (Маслов С. Друкарство на Україні в XVI – XVIII ст. // Бібліолог. вісті. – 1924. – №1-3. – С. 31-67; Огієнко І. Історія українського друкарства. – Л., 1925; перевид.: К.: Либідь, 1994; перевид.: К.: Наша культура і наука, 2007. – 535 с. / Упоряд., авт. передм. М. Тимошик.

6. Мацюк О.Я. Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова // Архіви України. – 1968. – № 2. – Док. ЦДІА України у Львові, ф 684., оп.1, спр. 264, арк. 1-2; Запаско Я.П., Мацюк О.Я., Стасенко В.В. Початки українського друкарства. – Львів: Вид-во «Центр Європи», 2000. – 222 с.; Рева Л. Видання Швайпольта Фіоля у фондах відділу стародруків та рідкісних видань ЦНБ НАН України // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 3. – С. 18-22; Ісаєвич Я.Д. Українське книгодрукування: витоки, розвиток, проблеми. – Львів: Ін-т укр-ва ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.: іл. [Про П.М. Попова. – С.22, 23, 26, 30, 31].

7. Грузинський А.С. Пересопницьке Євангеліє як пам'ятник мистецтва епохи Возрождення в Южній Росії в XVI в. // Искусство. – 1911. – № 1; Макаренко М. Орнаментация української книжки XVI – XVII ст. / УНІК. – К., 1925. – 70 с.: іл.; Павлуцький Г. Історія українського орнаменту / 3 передм. М. Макаренка. – К.: Друк. АН, 1927.

8. Попов П.М. Матеріали для словника українських граверів // Укр. книга XVI ст. – XVII – XVIII ст. – К., 1926; Додаток // Бібліологічні вісті. – 1927. – № 3.

9. Попов П.М. Ксилографічні дошки Лаврського музею. – К., 1927.

10. Запаско Я.П. Мистецтво книги на Україні в XVI – XVIII ст. – Львів: Вид-во Львів. Ун-ту, 1971. – 308 с.; Запаско Я.П. Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга. – Львів: Світ, 1995. – 480 с.: іл.; Запаско Я.П. Ошатність української рукописної книги / Укр. академія друкарства; Львів. академія мистецтв. – Львів: Фенікс, 1998. – 136 с.: іл.; Логвин Г.Н. З глибин. Давня книжкова мініатюра XI – XVIII ст. – К., 1974.

11. Білецький О.І., Сухобрус Г.С., Шолом Ф.Я. Попов Павло Миколайович. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 32 с.

12. Рева Л. Григорій Сковорода (1722-1794) – уродженець України, філософ світового рівня // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – Т. 19: У 2-х кн. Темат. вип.: «Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації». – Кн. 1. – К., 2009. – 692 с.

13. Попов Павло Миколайович // Шевченківський словник: У 2 т. – Т.2. – К., 1978.

14. Грицай М.С., Микитась В.Л., Шолом Ф.Я. Давня українська література. – К.: Вища шк., 1978: [Про П.М. Попова. – С.3, 10, 125, 400, 404, 405].

15. Попов П.М. Проти буржуазно-націоналістичної концепції «Історії української літератури» М. Грушевського. – К., 1932.

16. Біографічні нариси видатних представників європейської культури: Михайло Грушевський (1866-1934) / Новацький Р., Тельвак В., Тельвак В. / Politechnica Opolska. – Opole, 2007.

17. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ – НКВД. Трагічне десятиліття: 1924-1934. – К.: Україна, 1996. – 335 с. [16] арк.: іл.; Копиленко О.Л. Повернення М.С. Грушевського. – К.: Вид-во т-ва «Знання» України, 1991. – 48 с.; Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. – К.: Видавн. Дім «Альтернативи», 2005. – 353 с.: іл.; Стрельський Г., Трубайчук А. Михайло Грушевський, його сподвижники й опоненти. – К.: Четверта хвиля, 1996. – 192 с.; Верстюк В.Ф., Пиріг Р.Я. М.С. Грушевський: коротка хроніка життя та діяльності. – К.: Либідь, 1996. – 144 с.

18. Біографічні нариси видатних представників

європейської культури: Михайло Грушевський (1866-1934) / Новацький Р., Тельвак В., Тельвак В. / Politechnica Opolska. – Opole, 2007. – 375 с.

19. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65-84.

20. Шопэнгауэр А. Идеи этики // Шопэнгауэр А. Избр. произв. – М.: Просвещение, 1992. – 479 с.

Рева Л.Г. Жизненный и творческий путь Павла Николаевича Попова – литературоведа, фольклориста, книговеда, библиографа

В статті робиться спроба прослідкувати життєвий і творчий шлях П. Попова — літературоведа, фольклориста, книговеда, бібліографа. Український учений зробив вагомий внесок в українську культуру на перехресті XIX – XX вв. Не уникнув він і шкідливого впливу марксистсько-ленінської ідеології, розвинувши “націоналістичні” концепції М. Грушевського в питаннях літературознавства і фольклористики. Автор робить спробу об'єктивно оцінити фігуру П. Попова на фоні світового літературного процесу.

Ключові слова: П. Попов, літературні пам'ятники, літературознавство, бібліографія, книгознавство.

Reva L.H. Biographical and creative way by Pavlo Popov – is a literary man, folklorist, bookknown man and bibliographer

In article make a trial to investigate the vital and creative way by P. Popov – literature's man, folklorist, booker and bibliographer. Ukrainian scientific made ponderable donation into Ukrainian culture upon border XIX – XX century. He not to avoid for pernicious influence of marxism-leninism's ideology, to unmarry the nationalisys's conception for M. Hrushevsky in literature's and folklore's questions. The author make a trial to appraise P. Popov's figure upon the ground of world literature's process.

Key words: P. Popov, the literature rarities, the science of literature, bibliography, the science of book.

25.02.2011 р.

УДК 39(477)

Н.Ф. Визір

ЕТНОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ЗАРЕЦЬКОГО В УКРАЇНІ

Стаття вміщує матеріали про етнографічну діяльність відомого українського керамолога, археолога, колекціонера, музеолога, краєзнавця, фотографа Івана Зарецького в Україні. Висвітлено його участь у формуванні етнографічних колекцій музеїв Полтави й Санкт-Петербурга. Означено його внесок у збереження культурної спадщини українського народу.

Ключові слова: Іван Зарецький, етнографічна колекція, гончарство.

На кінець XIX ст. в Україні прослідковується розгортання етнографічних досліджень українського народу. Етнографи фахово намагаються вивчати матеріальну й духовну культуру українців. Серед тих діячів, які зробили вагомий внесок у збереження культурної спадщини українського народу, чільне місце посідає постать Івана Зарецького (1857-1936) – українського археолога, краєзнавця, керамолога,

музеолога, фотографа й етнографа.

Іван Антонович Зарецький був членом Московського товариства любителів природознавства, антропології й етнографії (з 1886), Московського археологічного товариства (з 1899), Петербурзького археологічного товариства, дійсним членом Полтавської вченої архівної комісії, членом Воронежської та Оренбурзької учених архівних комісій, членом-кореспондентом Руського музею імператора Олександра III та Державного історичного музею СРСР, співробітником музеїв Полтави, Санкт-Петербурга, Оренбурга [2]. Він також є автором численних наукових праць, зокрема першої в Україні та в Російській імперії керамологічної монографії «Гончарный промысел в Полтавской губернии» (1894) [4]. Колекції старожитностей, зібрані Іваном Зарецьким, зберігаються в музеях України і Російської Федерації, зокрема в Полтавському краєзнавчому музеї, Російському історичному музеї (Москва), Російському етнографічному музеї (Санкт-Петербург), Оренбурзькому обласному історико-краєзнавчому музеї (Оренбург). Завдяки його активній етнографічній діяльності в музеях зберігаються унікальні вироби, що репрезентують народну культуру мешканців Полтавської, Чернігівської, Київської, Харківської, Подільської, Катеринославської, Воронежської, Оренбурзької губерній.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що, незважаючи на увагу до життя й діяльності Івана Зарецького загалом, усе ж діяльність ученого як етнографа, його роль у розвитку етнографічних студій кінця XIX – першої третини XX ст. розглядалася лише побіжно. Завдяки введенню в науковий обіг творчої етнографічної спадщини вченого, буде висвітлено значущість внеску його в українське народознавство.

Становлення Івана Зарецького як етнографа почалося ще в юнацькі роки. Головною сферою його зацікавленість було історичне минуле рідного краю. Він досліджував археологічні пам'ятки в Полтавській і Харківській губерніях.

На початку 1880-х років Іван Зарецький мешкав в Полтаві й активно займався улюбленою справою – краєзнавчим дослідженням міста та його околиць, вивчав полтавські підземні ходи [15, 60], замальовував знахідки, багато фотографував.

Активна науково-дослідницька робота Івана Зарецького звернула на себе увагу Полтавського губернського земства, яке доручило йому вивчення сучасного стану гончарного промислу губернії. Для максимально повного з'ясування керамологічної проблематики в польових умовах учений спеціально підготував власну програму, яку невдовзі було доповнено й затверджено діячами земської управи. Окрім завдань суто економічного й статистичного характеру, Іван Зарецький намагався простежити збережені історичні зв'язки між сучасним і

стародавнім гончарством через ґрунтовне вивчення технології традиційного гончарного виробництва, побуту майстрів і гончарської звичаєвості [4, 5]. Зібрані ним матеріали й донині не втратили свого наукового значення.

Узагальнюючим науковим результатом обстеження Іваном Зарецьким 18 гончарних осередків Полтавської губернії стали унікальні керамологічні відомості про економічний стан кустарного промислу, технологію виготовлення й оздоблення глиняних виробів, матеріали, пристрої, інструменти гончарного виробництва, місця збуту готової продукції та побут гончарів, які було втілено в першій в Україні та Російській імперії керамологічній монографії «Гончарный промысел в Полтавской губернии» [4]. Особливу увагу звертав Іван Зарецький на фіксування керамологічної термінології; власноручно й достатньо професійно замальовував усі гончарні інструменти, типи горнів (у перетині), основні різновиди посуду тощо. Таким чином він фактично започаткував формування нового типу керамологічних джерел – графічних малюнків за матеріалами польових спостережень [14, 17].

Маючи досвід краєзнавчої діяльності, проводячи аматорські археологічні розвідки та розкопки на території Полтавщини, Іван Зарецький не міг не долучитися до діяльності Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства, який відкрився 1889 року. З цього часу й до 1912 р. дослідник активно брав участь у формуванні археологічних, етнографічних і природничих колекцій [1].

Завдяки багаторічному досвіду краєзнавчої роботи Іван Зарецький зібрав колекції українського одягу, килимів, рушників, предметів весільної обрядовості. У результаті краєзнавчих експедицій ученого природничі колекції поповнилися рідкісними екземплярами. Матеріальні збірки доповнювалися теоретичним й ілюстративним матеріалом, поданим етнографом у звітах, зафіксованим у рукописних статтях, альбомах. Окрім цього, Іван Зарецький записував зразки народної творчості українців, рецепти «народних красок для пряжи, тканин і писанок», народні ліки тощо [13].

Під час кількомісячної експедиції 1893 року дослідник зібрав і передав до Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства близько 400 традиційних гончарних виробів, сформувавши таким чином першу в Україні велику музейну колекцію народної кераміки [3]. Він також передав до музею 35 зразків глин, маючи на меті зібрати матеріали для лабораторних аналізів та проб «на предмет їх придатності для сучасного гончарного виробництва» та для майбутніх керамологічних студій [14, 155], креслення гончарних інструментів (46 шт.), фотографії із зображеннями технологічних процесів гончарного виробництва (25 шт.) [3, 86-88].

Одним із напрямків діяльності Губернської

земської управи була участь у Всеросійських кустарних виставках і археологічних з'їздах.

На кінець XIX – початок XX ст. виставкова діяльність стала важливим напрямком розповсюдження професійних знань серед ремісників і кустарів. З метою популяризації кустарних промислів в Російській імперії проводилися виставки регіонального й всеросійського значення. Вони наглядно знайомили суспільство з творами народного мистецтва.

1901 року Іван Зарецький отримав доручення від губернської управи підготувати кустарні вироби для Всеросійської кустарно-промислової виставки, що мала відбутися наступного року в Петербурзі. 1902 року його було відряджено на неї «представителем от Полтавского губернского земства для устройства и заведывания Полтавским отделом на выставке» [11, 235]. Для експонування були відібрані дерев'яні, шкіряні, вовняні, ткані вироби; вишивка, килими, сукно, полотно; різні машини та знаряддя праці тощо [18, 264-276]. Особливою увагою у відвідувачів користувалася композиція з гончарних виробів, представлена, в основному, опішнянською керамікою [18, 266-267].

За роботу в організації виставки Іван Зарецький був нагороджений званням почесного громадянина [11, 235].

Проведення археологічних з'їздів у другій половині XIX – на початку XX ст. було спричинено турботою про збереження як археологічних, так і етнографічних пам'яток історії народу. Цінним у роботі з'їздів було не лише обговорення проблем дослідження, а й збереження пам'яток народного мистецтва. Як і при кожному археологічному з'їзді, так і при XII Археологічному з'їзді в Харкові (1902) діяла виставка, яка мала різні відділення – археологічне, етнографічне, церковних старожитностей тощо.

На прохання Миколи Сумцова Іван Зарецький підготував уже репрезентовану в Санкт-Петербурзі етнографічну виставку для представлення Полтавської губернії на Археологічному з'їзді. Окрім того, етнограф є автором каталогу полтавського розділу археологічної виставки [8, 41].

1909 року губернська управа відрядила вченого в польову експедицію з метою формування збірки народної дитячої іграшки для показу на Виставці історичних та народно-етнографічних іграшок в Москві 1909 року [11, 235].

Один із засновників Імператорського музею (нині – Російський етнографічний музей в Санкт-Петербурзі) В.І. Ламанський зазначав, що для повноцінного висвітлення етнографії народу потрібна сумісна праця антропологів, мовознавців, істориків, археологів, етнологів і етнографів. Чи не всі професійні якості із перелічених спеціалізацій були притаманні Івану Зарецькому. Проявивши

активну наукову позицію й зацікавлення в роботі щойно створеного Етнографічного відділу Імператорського музею, з 1902 року Іван Зарецький став його співробітником.

Упродовж 1902-1910 років Іван Зарецький працював над збором матеріалів, що репрезентували етнографію українського народу Російської імперії. Загалом для фондів музею ним були зібрані 24 етнографічні колекції: більше 1800 предметів з Полтавської, Харківської, Київської, Чернігівської, Подільської та Катеринославської губерній [19].

Музейним працівником зібрані типові й рідкісні екземпляри традиційного одягу, головних уборів, килимів, рушників, зразків вишивки, весільного вбрання, інструментів ремісників, дерев'яних побутових виробів, писанок, ікон, ритуальної випічки, музичних інструментів, іграшок. Окрім того, Іван Зарецький представив в етнографічній колекції види гужового транспорту, який використовували в Полтавщині, а також макет української хати.

Список матеріалів, зібраних для музею, супроводжувався описом предметів, їх призначенням, особливостями виготовлення й використання.

Формуючи етнографічну колекцію, збирач звертав увагу не лише на типи виробів, а й на їх різновиди. Наприклад, в колекції головних уборів представлено кілька видів очіпків: «шовковий», «пльсовий», «з рижками парчовий», «атласний», «парчовий золотий» [12, арк. 37, 44, 44 об, 45 зв.]. Крім того, Іван Зарецький акцентував увагу на рідкісних екземплярах, які виходять чи вийшли з ужитку. Наприклад, «Платье «под Роман» шерстяное, мещанское, теперь не носят, а этому более 30 лет» [12, арк. 8.].

Колекції глиняних виробів і гончарних пристроїв, зібрані й передані Іваном Зарецьким до фондів Етнографічного відділу, стали основою керамологічної колекцією Російського етнографічного музею. До її складу ввійшли матеріали з Полтавської й Чернігівської губерній – більше 600 предметів (колекції № 194, 195, 266, 367, 625, 1051, 1843). Українська традиційна кераміка представлена різними типами виробів (кахлі, всі типи посуду, що побутували в Полтавській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст., куришки, зооморфна й антропоморфна пластика, іграшки, свистуни, люльки).

Улітку 1904 року Іван Зарецький передав до фондів музею колекцію (№ 625) глиняних традиційних виробів, зібраних етнографом у відомому гончарному осередку – м. Ічні Чернігівської губернії. До її складу входить 38 предметів: ужитковий посуд та іграшки: «мыска прѣста одинарна» (10 шт.), «совуснык» (3 шт.), «стаканчик для водки» (2 шт.); «мисочка» (2 шт.), «гладушка» (4 шт.) – дитячі іграшки; «свыстыкы» – глиняні іграшки у вигляді птахів, орнаментовані білими плямами та полосами (11 шт.). Окрім того,

до складу колекції входять предмети жіночого одягу, що побутував на той час на Чернігівщині [19].

У архіві музею зберігаються рукописи наступних статей: «Хустка или хусточка», «Рушник», «Килим», «Узоры плахт», «Узоры подризников» [6]. Це – результат наукової роботи Івана Зарецького з дослідження народної української вишивки. У статтях автор робить екскурс в історичне минуле, простежує витoki української вишивки, багатство кольорів, розмаїття мотивів, аналізує зображення символів, застосування виробів в побуті та звичаєвості народу.

Про виникнення українського народного кахельного мистецтва йдеться у статті «Кафели». У ній автор робить порівняльний аналіз київських (X-XI ст.) та чернігівських (XVIII ст.) кахлів, посилаючись на ілюстрації в «Киевской старине» [7]. Дослідник аналізує художні, технічні та регіональні особливості полтавських кахель. Статті супроводжуються авторськими ілюстраціями, вміщеними в рукописному акварельному альбомі «Малорусские узоры Полтавской губернии» [5].

На одному з аркушів (лист XX) аквареллю зображено 20 геометричних мотивів орнаментування традиційних полтавських кахель. Варто зазначити, що Іван Зарецький підготував альбом з надією на подальше їх опублікування: «...я имею честь покорнейше просить музей издать эти узоры» [12], – зафіксовано в звітах дослідника. На жаль, до цього часу альбом і статті Івана Зарецького не опубліковано.

Багатогранність керамологічної діяльності музеолога відображена й у фотоматеріалах Російського етнографічного музею. Наприкінці 1903 року музейна фотоколекція поповнилася етнографічними знімками, зробленими Іваном Зарецьким в українських селах [17, 220]. Всього в колекції 40 фотографій, зроблених в Зінківському й Роменському повітах Полтавської губернії [20], частина з яких опублікована дослідниками. На фотографіях зображено українські двори, господарські будівлі, колодязі, українці різного віку в традиційному вбранні. Особливість знімків в тому, що автором вони підготовлені як ілюстративний матеріал до етнографічної колекції. З відповідальністю фотограф готував постановочні знімки. Щоб продемонструвати особливості традиційного вбрання, Іван Зарецький зафотографував вбрання жінок до заміжжя, в побуті й у свята. На одному зі знімків – наречена в оточенні друзок.

Особливий інтерес становлять фотографії керамологічної тематики: зображення побуту гончарів, майстрів за роботою. Фотографом зафіксовано технологічні процеси гончарного промислу, виробу міськомлінянських (Зінківський повіт Полтавської губернії) і глинянських (Роменський повіт Полтавської губернії) майстрів, а також фото «главнейших самобытных форм гончарных изделий

Полтавской губернии» [12, л. 62 об.]

Варто зазначити, що завдяки Івану Зарецькому увічнено важливі моменти життя й діяльності українського народу початку XX ст., що дає можливість глибше розкрити суть народного мистецтва українців.

Уже на початок 1890-х років Іван Зарецький був одним із кращих фотохудожників Полтави. Досвід роботи в друкарнях міста, фотографування під час етнографічних експедицій, володіння винятково художнім смаком дозволили йому фахово підготувати ілюстративні, а в деяких виданнях і теоретичні матеріали до серії видань альбому «Украинское народное творчество» (1912-1913), про що свідчать архівні матеріали вченого. Іван Зарецький займався підбором предметів для кожного випуску, фотографував їх і систематизував. Текст кожного альбому також був підготовлений полтавським краєзнавцем. Окрім того, етнограф відповідав за художнє оформлення видань [1]. Його неабиякий професіоналізм і талант втілено в альбомі «Мотивы малороссийского орнамента гончарного производства» [10], укладеному Анастасієм Зайкевичем.

Загалом альбому містять сотні найліпших зразків народної творчості, що збереглися в музеях того часу. Фото не тільки зафіксували в пам'яті прекрасні твори народної української творчості, але є й зразками, гідними наслідування.

Окрім цього, Іван Зарецький узяв активну участь у підготовці ілюстративного матеріалу до «Описания коллекции народных писанок» [5; 13].

Упродовж 1915-1936 років етнограф працював в Оренбурзі: вивчав народні промисли, проводив краєзнавчі дослідження, стояв біля витоків Оренбурзького історико-краєзнавчого музею, в якому і сьогодні зберігаються унікальні архівні матеріали відомого українського ученого.

Наукові здобутки Івана Зарецького отримали високу оцінку всесвітньо знаних учених минулого – академіка Дмитра Анучина, професора історії Василя Ляскоронського, всесвітньо відомого етнолог, професора Федора Вовка, етнографа Миколи Могилянського, археолога, професора Бориса Гракова та багатьох інших дослідників.

Високу оцінку етнографічній діяльності Івана Зарецького дав академік Дмитро Яворницький: «... Вы человек кипучей энергии, и могли бы быть полезным для меня. Жалко, что судьба не послала мне такого хранителя, как Вы» [15, 110.]

Сучасні науковці завдячують Івану Зарецькому за вагомий внесок у розвиток вітчизняної етнографії, керамології, музеології. Він сформував унікальні колекції з українського народознавства, до яких постійно звертаються вітчизняні й чужоземні дослідники народної культури XIX – початку XX ст. Значне зацікавлення в народознавців викликають керамологічні колекції, унікальні рукописні наукові

матеріали ученого, фотографії та малюнки, які досі залишаються малознаними й не введеними в науковий обіг. Тим часом ось уже понад століття керамологічним бестселером залишається монографія Івана Зарецького «Гончарный промысел в Полтавской губернии» (1894).

Посилання

1. Автобиографические сведения И.А.Зарецкого // Государственный архив Оренбургской области, ф. 43, оп.4, д. 267.
2. Визир Н. Провісник української керамології // Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі). – Опішне: Українське Народознавство, 2010. – С.34-49.
3. Естественно-исторический музей Полтавского губернского земства. Описание коллекций. – Полтава: Типо-литография М.Л. Старожицкого, 1899. – XI. – С. 84-88.
4. Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава: Типо-литография Л.Фришберга, 1894. – 3 нн., II, 126, XXIII, VI, 11 с.
5. Зарецкий И.А. Малорусские узоры Полтавской губернии // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге. – Коллекция № 945. – 1902. – 22 л.
6. Зарецкий И.А. // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге, ф. 1, оп. 2, ед. хр. 274. – 69 л.
7. Кафельные памятники XVIII века // Киевская старина. – 1883. – Январь. – С. 211-213.
8. Кулатова І., Супруненко О. Археологічна тематика в діяльності Полтавської вченої архівної комісії // Архівний збірник на посвяту 90-річчя Полтавської вченої архівної комісії. – Полтава: Видавництво «Полтава», 1993. – С.37-47.
9. Кульжинский С.К. Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Описание коллекции народных писанок: Вып.1. – М., 1899. – 176 с., 45 табл.
10. Мотивы малороссийского орнамента гончарного производства / Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 4. – С.513-534.
11. Павловский И.Ф. Зарецкий Иван Антонович // Павловский И.Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. – Полтава: Типо-литография преемников Дохмана, 1912. – С.234-236.
12. Переписка и отчет И.А. Зарецкого о собирании этнографических материалов в Полтавской губернии; описи предметов одежды и домашнего обихода с указанием их назначения // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге, ф. 1, оп. 2, ед. хр. 273. – 62 л., л. 37, 44, 44 об, 45 об.
13. Письма от И.А.Зарецкого 1900–1902 гг. // Государственный архив Полтавской области, ф. 222, оп. 1, спр. 178. – 5 арк.
14. Пошивайло О. Українська академічна керамологія ХХІ сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Книга I (2001–2005). – Опішне: Українське Народознавство, 2007. – 776 с.
15. Супруненко О. Іван Зарецький – археолог і музейний працівник // Народне мистецтво Полтавщини: Тези наукових доповідей і повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 70-річчю Полтавського художнього музею 1-2 червня 1989 року. – Полтава: Полтавський художній музей, 1989. – С.59-65.
16. Супруненко О. Невідомий лист Д.І. Яворницького // Полтавський археологічний збірник: Збірник наукових праць / За ред. Супруненка О.Б. – Полтава: видавництво ПКМ, 1993. – Число перше. – 107-111 с.: іл.
17. Таут В.К. Собрание фотографий и негативов //

Российский этнографический музей. Альбом. – СПб.: АО «Славия», 2001. – С. 220.

18. Указатель Всероссийской кустарно-промышленной выставки, состоящей под августейшим покровительством его императорского величества государыни императрицы Александры Федоровны, 1902. – СПб.: Типография «В.С.Балашов и К°», 1902. – С. 264-276.

19. Украинцы XIX–XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций / Составители Н.М.Хазова, О.В.Карпова. – Л.: Государственный музей этнографии народов СССР, 1983. – 64 с.

20. Фототека // Российский этнографический музей в Санкт-Петербурге. – Коллекция № 487. – 34 л.

Визир Н.Ф. Этнографическая деятельность Ивана Зарецкого в Украине

В статье идет речь об этнографической деятельности известного украинского керамолога, археолога, коллекционера, музеолога, краеведа, фотографа Ивана Зарецкого в Украине. Освещено его участие в формировании этнографических коллекций музеев Полтавы и Санкт-Петербурга. Определено его вклад в сохранение культурного наследия народа.

Ключевые слова: Иван Зарецкий, этнографическая коллекция, гончарство.

Vyzir N.F. Ethnography activity of Ivan Zaretskyi in Ukraine

In article has materials about ethnography activity of the famous Ukrainian ceramologue, archeology, ethnography, photography, collector and scientist of local region Ivan Zaretskyi in Ukraine. His share in forming of ethnography collections of Poltava and Sankt-Petersburg museums was showed. His contribution in reservation of cultural inheritance of Ukrainian was indicated.

Key words: Ivan Zaretskyi, ethnography, collection, potters.

31.03.2011 р.

94 (477.51) «19»:056.87

Ю.М. Петровська

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У НАДАННІ БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПІД ЧАС НЕВРОЖАЇВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто особливості діяльності земських установ Чернігівської губернії з ліквідації наслідків неврожайів на початку ХХ ст. Доведено, що з-поміж різних заходів, які ініціювали земські діячі в складні для місцевих мешканців часи, особлива увага приділялася заходам, спрямованим на надання благодійної допомоги тій частині селянства, яка не могла придбати продукти харчування за рахунок власних коштів. З'ясовані форми надання благодійної допомоги земськими установами Чернігівської губернії постраждалому від неврожайів населенню.

Ключові слова: Чернігівська губернія, неврожай, земські установи, благодійна допомога.

Актуальність розвідки зумовлена, насамперед, потребою наукового осмислення ролі земств у